

EKONOMIA ECONOMICS

5(17) • 2011

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Redaktor Wydawnictwa: Barbara Majewska

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: *Comp-rajt*

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 2080-5977 (Ekonomia)

ISSN 1899-3192 (Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu)

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Nakład: 200 egz.

Spis treści

Wstęp	9
Bartosz Bartniczak , Szkodliwa dla środowiska pomoc publiczna – próba definicji i identyfikacji	11
Tomasz Bąk , Gospodarka odpadami w powiecie leżajskim na poziomie gospodarstwa domowego emigrantów	28
Stanisław Czaja, Agnieszka Becla , Spory wokół koncepcji nauki ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju – ujęcie problemowo-dydaktyczne	35
Zbigniew Dokurno , Instytucjonalne uwarunkowania wartości kapitału naturalnego w procesie modernizacji gospodarki w kierunku zrównoważonego rozwoju	46
Mariola Drozda , Wybrane problemy logistyczne, prawne i społeczne zaprojektowania i wdrożenia regionalnego systemu gromadzenia i utylizacji elektronicznych odpadów niebezpiecznych	57
Dariusz Głuszczyk , Istota rozwoju regionalnego i jego determinanty	68
Marian Kachniarz , Bogactwo gmin – efekt gospodarności czy renty geograficznej?	81
Ewa Kastrau , Ewolucja przepisów dotyczących opłat za składowanie odpadów w polskim prawie ochrony środowiska	95
Grzegorz Kobylko, Małgorzata Sej-Kolasa , Informacyjne uwarunkowania sprawności procesów regulacji w makrosystemie	110
Rafał Krawczyk , Corporate governance i jego wpływ na wartość przedsiębiorstwa	122
Magdalena Malucha , Architektura europejskiego systemu handlu emisjami z polskiej perspektywy	138
Urszula Markowska-Przybyła , Kapitał społeczny – międzynarodowe doświadczenia w problemach pomiaru	154
Elżbieta Nawrocka , Rozwój turystyki i przestrzeń. Implikacje dla polityki turystycznej	171
Robert Pabierowski, Rafał M. Jakubowski, Paweł Kuśmierczyk , Teoremat Coase’a a alokacja praw własności do zasobów środowiska – eksperymentalne badanie wpływu efektów negocjacyjnych na osiągnięcie społecznego optimum	186
Zbigniew Piepiora , Katastrofy naturalne i przeciwdziałanie ich skutkom w Ameryce Centralnej	206
Arkadiusz Piwowar , Wybrane aspekty ekonomiczne i ekologiczne stosowania nawozów mineralnych w gospodarstwach rolnych	217
Adam Płachciak , Geneza idei rozwoju zrównoważonego	231

Zbigniew Przybyła , The history and present of the inter-cooperation network – the study of The New Hanseatic League and The Lusatian League	249
Andrzej Raszkowski , Atrakcyjność inwestycyjna regionów – wybrane zagadnienia	258
Paweł Skowron , Gospodarowanie odpadami opakowaniowymi w Polsce – stan i perspektywy	273
Renata Sosnowska-Noworól , Bezpieczeństwo i higiena pracy przy gospodarowaniu odpadami komunalnymi	290
Miłosz Stanisławski , Wybrane aspekty udziału największych przedsiębiorstw w wydatkach badawczo-rozwojowych	302
Joanna Szymańska , Ochrona przyrody w opinii mieszkańców województwa dolnośląskiego	330
Piotr Szymański , Model nadania ekonomicznej wartości obszarom cennym przyrodniczo	347
Dorota Teneta-Skwiercz , Charakterystyka planów zrównoważonego rozwoju na przykładzie grupy Sony i korporacji Unilever	367
Stanisław Urban , Problemy wykorzystania i ochrony ziemi w Polsce	379
Edward Wiszniowski , Rachunkowość finansowa a ekologia	391
Anetta Zielińska , Potencjalna użyteczność analizy kosztów i korzyści do oceny i wyceny obszarów przyrodniczo cennych	405

Summaries

Bartosz Bartniczak , Environmentally harmful state aid – an attempt to define and identify	27
Tomasz Bąk , Litter economy in Leżajsk district at the level of emigrants household	34
Stanisław Czaja, Agnieszka Becla , Disputes around the conception of sustainable and permanent development of economics science – the problem and didactic approach	45
Zbigniew Dokurno , Institutional determinants of the value of natural capital in the process of modernization of the economy towards sustainable development	56
Mariola Drozda , Selected logistic, legal and social problems of design and implementation of regional system of accumulation and utilization of electric dangerous waste	67
Dariusz Głuszczuk , The essence of regional development and its determinants	80
Marian Kachniarz , Communities wealth – the effect of thrift or geographical rent?	94

Ewa Kastrau , Evolution of regulations concerning warehousing charges of waste in the Polish environment protection law	109
Grzegorz Kobyłko, Małgorzata Sej-Kolasa , Information determinants of the efficiency of regulation processes in macrosystem	121
Rafał Krawczyk , Corporate governance and its impact on company value ..	137
Magdalena Malucha , Architecture of the European trade emission system from the Polish perspective	153
Urszula Markowska-Przybyła , Social capital – international experience in measurement problems	170
Elżbieta Nawrocka , The development of tourism and space. Implications for tourism policy	185
Robert Pabierowski, Rafał M. Jakubowski, Paweł Kuśmierczyk , Coase theorem and allocation of environmental property rights – experimental studies of the effect of bilateral negotiations on social optimum	200
Zbigniew Piepiora , Natural disasters and counteracting their effects in Central America	216
Arkadiusz Piwowar , Chosen economic and ecological aspects of mineral fertilizers usage in farms	230
Adam Plachciak , The origin of sustainable development idea	248
Zbigniew Przybyła , Historia i terażniejszość sieci międzynarodowej współpracy – studium przypadku nowej Hanzy i Związku Miast Łużyckich	257
Andrzej Raszkowski , Investment attractiveness of regions – selected problems	272
Paweł Skowron , Management of packing waste in Poland – state and perspective	289
Renata Sosnowska-Noworól , Occupational health and safety in municipal waste management	301
Miłosz Stanisławski , Chosen aspects of the biggest enterprises participation in research and development expenditure	326
Joanna Szymańska , Protection of nature in the opinion of Lower Silesia voivodeship population	346
Piotr Szymański , Model of attributing economic value to natural valuable areas	366
Dorota Teneta-Skwiercz , The description of sustainable development's plans based on the example of Sony Group and Unilever	378
Stanisław Urban , Problems of land utilization and protection in Poland	390
Edward Wiszniowski , Financial accounting and ecology	404
Anetta Zielińska , Potential usefulness of the cost-benefit analysis for the assessment and evaluation of natural valuable areas	416

Adam Płachciak

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

GENEZA IDEI ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO

Streszczenie: Opracowanie jest próbą przedstawienia genezy idei rozwoju zrównoważonego. Pojawienie się tej szczytnej koncepcji związane było z podjęciem przez międzynarodowe instytucje, szczególnie przez ONZ, debaty na temat globalnych zagrożeń drugiej połowy XX w. Poszukując źródeł zasady rozwoju zrównoważonego, należy jednak sięgnąć do wcześniejszych dokonań oraz inicjatyw różnych przedstawicieli nauki oraz życia społecznego, których przewidywania wiązały się z przekonaniem o konieczności przeżycia w środowisku przyrodniczym.

Słowa kluczowe: rozwój zrównoważony, środowisko, ekorozwój, Organizacja Narodów Zjednoczonych, globalny kryzys.

1. Wstęp

Powszechnie uznaje się, że idea rozwoju zrównoważonego pojawiła się już w latach 60. XX w. jako próba odpowiedzi na pytania o zagrożenia związane z dynamicznym rozwojem gospodarki krajów zachodnich, wyczerpywaniem się nieodnawialnych zasobów przyrody, zanieczyszczeniem naturalnego środowiska, szybkim tempem przyrostu demograficznego, pogłębiającym się rozdziałem między dobrobytem krajów wysoko rozwiniętych a całą resztą populacji ludzkiej cierpiącej głód i niedożywienie oraz ogólnym rozchwianiem, a w wielu przypadkach rozpadem, ekosystemu. Niemniej pojęcie rozwoju zrównoważonego zyskało swoją popularność po opublikowaniu raportu Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju ONZ w 1987 r. W dokumencie tym zwrócono szczególną uwagę na potrzebę powiązania celów gospodarczych z celami ekonomicznymi i społecznymi.

Jednak pierwszych intuicji antycypujących ideę rozwoju zrównoważonego należy szukać znacznie wcześniej. Utrzymanie stabilności środowiska naturalnego i kulturowego stanowiło ważne zadanie dla zapewnienia prawidłowego funkcjonowania życia społecznego już od zarania dziejów człowieka. Typowych dla rozwoju zrównoważonego zachowań można doszukać się już w historiach tarasowych upraw rolnych w Chinach, gdzie żyzność gleb oraz możliwość uprawy roślin utrzymywano na przestrzeni kilku tysięcy lat. Sięgając pamięcią czasów nam bliższych, da się zauważyć, że jeszcze na długo przed rewolucją przemysłową w Euro-

pie pojawiały się dokumenty prawne zwracające uwagę na konieczność ochrony drzewostanu przed nadmierną eksploatacją zasobów leśnych. Już w 1294 r. wydane zostały rozporządzenia, które miały regulować gospodarkę lasów w Norymberdze. Istnieją nawet przypuszczenia, że nadmierne wykorzystywanie drewna do celów przemysłowych doprowadziło do znacznych zmian klimatu na przełomie XIII i XIV w.

Celem niniejszego opracowania jest próba ukazania genezy idei rozwoju zrównoważonego. Jest ona niewątpliwie rezultatem licznych dyskusji podjętych przez instytucje międzynarodowe, szczególnie przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Jednak na jej ukształtowanie miał również wpływ dorobek oraz działania licznych wcześniejszych przedstawicieli zarówno życia naukowego, jak i społecznego. Ich obawy i przewidywania okazały się niezwykle trafne w świetle pierwszych oenztowskich raportów wykazujących, że rozwój gospodarczy nieuwzględniający wyczerpywania się zasobów naturalnego środowiska oraz pogłębiania się biedy na świecie może doprowadzić do globalnego kryzysu.

2. W kierunku ładu leśnego i zrównoważonego rolnictwa

Współczesne rozumienie pojęcia rozwoju zrównoważonego zostało przedstawione po raz pierwszy w wydanej w 1713 r. pracy saksońskiego urzędnika i myśliciela H.C. von Carlowitza pt. *Sylvicultura economica*¹. W opracowaniu tym propagował on potrzebę, a wręcz konieczność trwałego utrzymywania się drzewostanu w niemieckiej gospodarce leśnej. Otoczenie ówczesnych miast górniczych w Saksonii, wówczas znanego zagłębia wydobywania srebra, było intensywnie odlesiane w wyniku wykorzystywania drewna do celów górniczych i hutniczych.

Wraz z rozwojem industrializacji nie tylko w Niemczech, ale w wielu krajach Europy próbowano oprzeć gospodarkę leśną na zrównoważonych zasadach, tj. promując wycinkę takiej ilości drzew, która nie przekraczałaby ich naturalnego przyrostu. Obecnie idea trwałej i zrównoważonej gospodarki leśnej (*Sustained Field Forestry*) stanowi jeden z priorytetów wyrażonych m.in. w Konwencji o Różnorodności Biologicznej (DzU z 2002 nr 184, poz. 1532) czy Paneuropejskiej Strategii Ochrony Różnorodności Biologicznej i Krajoznawczej².

Duże znaczenie dla kształtowania się wyobrażeń na temat zrównoważonych procesów gospodarczych miały spotykane w Europie już w pierwszej połowie XX w. nowe metody uprawy roli. Stanowiły one niejako alternatywę dla przemysłowej organizacji produkcji rolnej. Do grona najbardziej znanych inicjatorów takiej gospodarki należą m.in.:

- R. Steiner – twórca rolnictwa biodynamicznego w Austrii i Niemczech w latach dwudziestych;

¹ H.C. von Carlowitz, *Sylvicultura economica – oder Anweisung zur wilden Baumzucht. Nachdruck der Ausgabe 1713*, Freiberg 2000.

² Za: K. Kasprzak, B. Raszka, *Kobiety dla idei rozwoju zrównoważonego – część I*, Zeszyty Naukowe, Południowo-Wschodni Oddział Polskiego Towarzystwa Inżynierii Ekologicznej z siedzibą w Rzeszowie – Polskie Towarzystwo Gleboznawcze Oddział w Rzeszowie, Zeszyt 10, Rzeszów 2008, s. 42.

- H. i M. Muller oraz H. Rush – pomysłodawcy rolnictwa bioorganicznego w Szwajcarii w latach trzydziestych;
- J. Rodale – twórca ruchu na rzecz gospodarowania organicznego w USA w latach czterdziestych;
- A. Howard i E. Balfour – projektodawcy rolnictwa organicznego oraz koncepcji zintegrowanej gospodarki rolnej w Anglii w latach czterdziestych;
- R. Lemaire i J. Boucher – inicjatorzy rolnictwa biologicznego oraz założyciele stowarzyszenia „Nature et Progrès” we Francji pod koniec lat pięćdziesiątych³.

Na terenie Polski pierwsze ekologiczne gospodarstwo rolne powstało w 1939 r. w Szelejewie z inicjatywy Stanisława Karłowskiego. Już w tym samym roku w Poznaniu powołano Towarzystwo Krzewienia Zasad Życia i Gospodarki Zgodnie z Przyrodą. Po wojnie jednym z czołowych inicjatorów organizacji gospodarki ekologicznej był Julian Osetek. W 1960 r. założył on w Nakle nad Notecią trzyhektarowe gospodarstwo biodynamiczne. Jednak w okresie Polski Ludowej idee gospodarki alternatywnej były niepopularne ze względu na kolektywizację rolnictwa.

Niewątpliwie ważną rolę w kształtowaniu się idei zrównoważonego rolnictwa odegrała opublikowana w 1962 r. książka Rachel Carson *Silent Spring*⁴. Praca ta była krytyką stosowanych już od lat trzydziestych XX w. chemicznych metod uprawy roli. Carson w bezlitosny sposób przedstawiła szczegóły niebezpiecznego stosowania pestycydów, które jej zdaniem skutkuje jedynie wzrostem ilości odpornych patogenów, owadów i chwastów, zaburzeniem równowagi ekosystemów, a także zanieczyszczeniem środowiska wywołanym akumulacją trucizn i toksyn. Ujawnienie tych danych mobilizowało nie tylko środowiska ekologiczne do walki z chemizacją rolnictwa, w wielu krajach powołano również rządowe komisje nadzorujące rejestrację i stosowanie pestycydów. Ukazanie się *Milczącej wiosny* w znacznym stopniu przyczyniło się też do zmiany paradygmatu gospodarowania – ze „środowisko to część gospodarki” na „gospodarka to część środowiska”.

3. Problematyka równoważenia rozwoju w dyskursie przedstawicieli nauk społecznych

Fundamentalne znaczenie dla kształtowania się idei rozwoju zrównoważonego miały badania z zakresu nauk społecznych, tematycznie koncentrujące się na globalnych problemach świata drugiej połowy XX w. Istnieje cały szereg opracowań z ekonomii, socjologii, politologii, filozofii, nauki społecznej Kościoła, poruszających te zagadnienia.

³ G. Zabłocki, *Rozwój zrównoważony – idee, efekty, kontrowersje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002, s. 25; U. Sołtysiak (red.), *Rolnictwo ekologiczne. Od teorii do praktyki*, Ekoland i Stiftung Leben & Umwelt, Warszawa 1993; H. Rynkowski, *Ograniczenia i szanse rolnictwa ekologicznego*, Wydawnictwo Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa 1996.

⁴ R. Carson, *Silent Spring*, Fawcett, Greenwich 1962. Nie należy zapominać o ważnych wcześniejszych tekstach poświęconych krytyce niewłaściwego zarządzania zasobami ziemskimi – do nich zaliczyć należy m.in. takie opracowania, jak F. Osborn, *Our Plundered Planet*, Little Brown and Company, Boston 1948.

Na początek warto wskazać artykuł Garretta Hardina *The tragedy of the commons*, który ukazał się w „Science” w 1968 r.⁵ Autor tego opracowania przedstawił dylemat procesu wyniszczania powszechnie dostępnych dóbr przez nadmierne zwiększanie się liczby ich użytkowników. Jednakże nie on pierwszy zwracał uwagę na problem wykorzystania dóbr wspólnych, pisali o tym wcześniej angielscy ekonomiści, m.in. Th. Malthus czy W.F. Lloyd⁶. Dla Hardina przykładowym modelem tragedii wspólnot był sposób postępowania wiejskiej społeczności lokalnej, w której wzrost liczby mieszkańców miał bezpośrednie przełożenie na zwiększenie ilości wypasanej bydła w obrębie pastwisk będących własnością wspólnoty. Problem sprowadzał się do tego, że żadna rodzina prowadząca wypas swoich zwierząt nie była skłonna przedkładać dobra wspólnoty ponad interesy prywatne. Eksploatacja pastwiska, mająca na celu zaspokojenie indywidualnych potrzeb użytkowników, odbywała się w sposób rabunkowy nawet wtedy, gdy dokładnie wiedzieli oni, że doprowadzi to do katastrofy i pogorszenia sytuacji wszystkich zainteresowanych. Wiadomo też, że w obrębie takiej wspólnoty zawsze znajdzie się tzw. *free rider* (gapiowicz), który będzie chciał zawłaszczyć dla siebie większą część, niż mu się należy⁷.

Niewątpliwie zasługą Hardina było rozpoznanie wielkości oraz nieuchronności wyczerpywania się dóbr powszechnych przy tendencji do wzrostu demograficznego. Jego zdaniem, to nie dewiacyjne zachowania ludzi, lecz raczej ich skalkulowane, racjonalne działania przyczyniają się bezpośrednio do zużywania i dewastacji zasobów naturalnego środowiska. Dotyczy to zarówno wiejskiej łąki, jak i wielkich ekosystemów: oceanów, rzek, lasów tropikalnych itp. Rozwiązanie problemu Hardin widział w narzuceniu społecznościom lokalnym takich zasad, które pozwoliłyby im dopasować intensywność wypasu pastwisk z naturalnymi możliwościami ich regeneracji. W przeciwnym razie użytkownicy wspólnych dóbr w dalszym ciągu będą dążyć do maksymalizacji swoich zysków. Nie widząc konieczności rekompensowania wywołanych przez siebie strat, nie będą stosować się do limitów odłowu ryb czy wycinki tropikalnych lasów, będą natomiast emitować coraz więcej spalin i zanieczyszczeń do atmosfery ziemskiej⁸.

⁵ G. Hardin, *The tragedy of the commons*, „Science”, December 13, 1968, No 162.

⁶ O niekorzystnym wpływie przyrostu demograficznego na procesy rozwoju społeczno-ekonomicznego pisał już Thomas Malthus. W 1798 r. opublikował on traktat *An Essay on the Principle of Population*, w którym udowadniał, że ludzkość wykazuje tendencję do wzrostu w postępie geometrycznym, tzn. wykładniczo, jak liczby w szeregu 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128..., podczas gdy przyrost środków na utrzymanie rośnie jedynie w postępie arytmetycznym, tzn. liniowo, jak liczby szeregu 2, 4, 6, 8, 10..., co w rezultacie prowadzi do nędzy mas. Zob. polski przekład Th.R. Malthus, *Prawo ludności*, Wydawnictwo Jirafa Roja, Warszawa 2007. Na problem wyczerpywania się dóbr publicznych zwracał uwagę również L. Brown, *Jutro może być za późno*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1982, s. 28.

⁷ E. Bendyk, *Kultura chce być wolna* (wstęp), [w:] L. Lessing, *Wolna kultura*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, Warszawa 2005, s. 14.

⁸ Z. Piątek, *Etyka środowiskowa – nowe spojrzenie na miejsce człowieka w przyrodzie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1997, s. 139.

Próby praktycznego rozwiązania problemu zarządzania dobrami wspólnymi poszły w dwóch kierunkach. Pierwszy, nawiązujący do tradycji liberalnej, sugerował przekształcenie wspólnej własności w dobra prywatne, gdyż, jak mniemano, indywidualny właściciel o wiele bardziej będzie troszczył się o powierzone mu zasoby. Zwolennicy drugiego kierunku, znanego pod nazwą analizy instytucjonalnej, podkreślali konieczność uwzględniania warunków, w których społeczność jest w stanie przeprowadzić bardziej efektywne zmiany dotyczące reguł gospodarowania dobrami wspólnymi. Przedmiotem analiz były rozwiązania, które odwoływały się do zasady pomocniczości⁹ czy zasady partycypacji¹⁰. W obu przypadkach zwracano uwagę na potrzebę uregulowania zakresu uprawnień oraz prawidłowego funkcjonowania samorządów terytorialnych, a także instytucji działających na rzecz rozwoju lokalnego.

W odpowiedzi na pojawiające się w drugiej połowie XX w. obawy dotyczące kondycji i przyszłości globalnego ekosystemu wysunięto postulat zamrożenia konsumpcji oraz wzrostu gospodarczego na osiągniętym już poziomie, aby nie dopuścić do dalszej destabilizacji i zużywania naturalnych zasobów. W celu przezwyciężenia kryzysu, będącego w dużej mierze skutkiem rewolucji naukowo-technicznej oraz zwiększającej się dostępności wyrobów przemysłowych, szczególnie w bogatych krajach zachodnich, zdaniem niektórych ekonomistów należałoby zastosować „terapię szokową”. Miałaby ona doprowadzić społeczność światową do „zerowego wzrostu” i trwale utrzymać ją w stanie takiej stabilności. Do czołowych przedstawicieli tego kierunku zaliczyć należy m.in. H. Daly’ego, który uważał, że dla stworzenia równowagi procesów ekonomicznych, społecznych i przyrodniczych należy: (1) zachować wskaźnik urodzeń i zgonów na równym i możliwie niskim poziomie; (2) zrównoważyć relacje pomiędzy kapitałem a istniejącą wielkością populacji ludzkiej; (3) zrezygnować ze stymulacji wzrostu zamożności; (4) skoncentrować uwagę bardziej na konsumpcji dóbr pozamaterialnych niż materialnych¹¹.

Koncepcje „wzrostu zerowego” zbliżają się w dużej mierze do pomysłu „stanu stacjonarnego” (*steady state*) D. Ricarda, a szczególnie J.S. Milla. Autor *Zasad ekonomii politycznej*¹² kładł duży nacisk na rolę wzrostu liczby ludności oraz konieczność dokonywania kontroli przyrostu jako czynnika hamującego niskie płace i rozszerzanie się ubóstwa. Pogoń za wzrostem bogactwa powinna być zastąpiona

⁹ Zob. C. Millon-Desol, *Zasada pomocniczości*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1995; O. Hoffe, *Subsidiarity as a principle in the philosophy of government*, „Regional and Federal Studies” 1999, No. 6(3).

¹⁰ Zob. C. Beaulien, *Mainstreaming Participatory Development*, Canadian International Development Agency, Ottawa 1997; A. Lisowska, *Zrównoważony rozwój i subsydiarność jako podstawowe zasady polityki ochrony środowiska Unii Europejskiej*, [w:] A. Papuziński (red.), *Zrównoważony rozwój – od utopii do praw człowieka*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2005.

¹¹ H. Daly (red.), *Towards a Steady State Economy*, Freeman, San Francisco 1973; tenże, *Beyond Growth – the Economics of Sustainable Development*, Beacon Press, Boston 1996.

¹² J.S. Mill, *Zasady ekonomii politycznej i niektóre jej zastosowanie do filozofii społecznej*, t. I, II, Warszawa 1965.

harmonijnym rozwojem społeczeństwa, partnerskimi stosunkami robotników i kapitalistów, współdziałaniem oraz zgodą społeczną. Realizacja „stanu stacjonarnego”, zdaniem Milla, miałyby otwierać szerokie pole dla postępu moralnego i społecznego w warunkach ówczesnej gospodarki kapitalistycznej. „Jednakże najlepszym stanem dla ludzkiej natury – pisał angielski filozof – jest taki stan, w którym nikt nie jest biedny, ale nikt nie pragnie być bogatszym, ani nie ma powodu obawiania się, że zostanie zepchnięty przez wysiłki innych, dążących do tego, żeby wysunąć się naprzód”¹³. Szczególną zasługą Milla niewątpliwie jest zwrócenie uwagi na problem potrzeby ochrony przyrody w warunkach stanu stacjonarnego: „Niewiele satysfakcji sprawiałoby nam oglądanie świata, w którym nic nie byłoby pozostawione samorzutnej czynności przyrody i gdyby każdy skrawek ziemi, zdolny do przynoszenia ludziom żywności, znajdował się pod uprawą, gdy każda grządka kwiatów lub każde naturalne pastwisko zostałoby zaorane, gdy wszystkie czworonogi lub ptaki żyjące nie na użytek człowiekowi zostałyby wyniszczone jako rywale ludzi w ich poszukiwaniu żywności, gdyby każdy żywopłot, czy zbyteczne drzewo zostało wykarczowane i nie pozostawiono by żadnego miejsca, gdzie by mógł rosnąć dziki krzak lub kwiat, bez wyrwania ich z korzeniami w imię ulepszeń rolniczych”¹⁴.

Zbyt radykalna oraz prawie niemożliwa do wdrożenia idea „wzrostu zerowego” już na początku lat 70. ubiegłego stulecia została zastąpiona propozycją „wzrostu ograniczonego”, w którym uwzględnione zostały m.in. kwestie zrównoważonego wpływu na środowisko bogatej Północy i biednego Południa¹⁵.

Ważną rolę w kształtowaniu się idei rozwoju zrównoważonego odegrały prowadzone w obrębie nauk społecznych badania, które uwzględniały problematykę globalną oraz systemową perspektywę analizowanych zjawisk¹⁶, w tym szczególnie relacje między człowiekiem a przyrodą. Opracowania te zawierały ostrzeżenia¹⁷, ale też sugerowały zastosowanie pewnych korekt do obserwowanych procesów. Były to m.in. wspomniane już koncepcje „wzrostu zerowego” czy nowego międzynarodowego ładu ekonomicznego¹⁸. Niezwykle istotne dla refleksji nad

¹³ Tamże, t. II, s. 486.

¹⁴ Tamże, s. 488.

¹⁵ A. Pawłowski, L. Pawłowski, *Zrównoważony rozwój we współczesnej cywilizacji*. Cz. 1: *Środowisko a zrównoważony rozwój*, „Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development” 2008, Vol. 3, No. 1, s. 54.

¹⁶ L. von Bertalanffy, *Ogólna teoria systemów*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984; M. Crozier, E. Freidberg, *Człowiek i system*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1982.

¹⁷ J. McHale, *Człowiek i środowisko*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1975; E. Mishan, *Spór o wzrost gospodarczy*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1986.

¹⁸ G. Myrdal, *Przeciw nędzy na świecie*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1975.

modelem gospodarki zrównoważonej były badania R.K. Diwana i D. Livingstona poświęcone alternatywnym strategiom rozwoju oraz adekwatnym technologiom¹⁹.

W sferze badań socjologicznych duże znaczenie dla omawianej problematyki miały te analizy, w których koncentrowano się na zagadnieniach ładu społecznego oraz na społecznych uwarunkowaniach środowiska naturalnego.

Próbę ujęcia życia społecznego jako systemu z dominującą tendencją do osiągnięcia równowagi strukturalnej podjęli funkcjoniści. Można nawet mówić, że zajmowali się oni socjologią ładu społecznego, starając się określić jego mechanizmy i warunki. Szczególnie ważną rolę w omawianej kwestii odegrał T. Parsons. W centralnym punkcie swoich zainteresowań badawczych autor *The structure of social action* stawia właśnie pytanie o możliwości ładu społecznego. Poszukując na nie odpowiedzi, w istocie powraca do problemu sformułowanego już przez Hobbesa, a także pojawiającego się w dyskusjach wielu późniejszych myślicieli społecznych. W przekonaniu Parsonsa problem nieprawidłowo funkcjonującej struktury społecznej pozostaje nierozwiązywalny tak długo, dopóki decydujący wpływ na świadomość ludzi będzie miała psychologia utylitarystyczna, wyjaśniająca wszelkie działania jednostek tym, że kierują się one własnym interesem.

Duże znaczenie dla idei rozwoju zrównoważonego miały również te analizy socjologiczne, które korzystały z dorobku ekologii społecznej²⁰. Pojęcie to w naukach społecznych pojawiło się już na początku XX w. Wtedy to w gronie uczonych Uniwersytetu w Chicago zapoczątkowano nowy kierunek badań nad przemianami zachodzącymi w obrębie miast amerykańskich. Badania tzw. szkoły chicagowskiej, jak ją później nazwano, koncentrowały się na analizach wpływu usytuowania jednostek ludzkich w przestrzeni na rodzaj zachodzących stosunków między nimi oraz na ich zachowania. W znaczeniu metodologicznym ekologia społeczna miała być próbą zaadaptowania modeli pochodzących z badań biologicznych do analiz świata społecznego²¹. Chętnie korzystano z zapożyczonych pojęć funkcjonujących w naukach przyrodniczych, np. „ekosystem” oznaczał powiązanie społeczeństwa z warunkami życia, „habitat” odnosił się do ludzkiej części ekosystemu, „jednostka naturalna” była synonimem samodzielnego elementu ekosystemu.

¹⁹ R.K. Diwan, D. Livingston, *Alternative Development Strategies and Appropriate Technology*, Pergamon Press, New York 1979.

²⁰ W literaturze przedmiotu, obok klasycznego pojęcia ekologii społecznej (*human ecology*) spotyka się inne określenia, takie jak: *social ecology* oraz *urban ecology*. W polskim środowisku naukowym używane jest pojęcie ekologii społecznej zarówno w odniesieniu do *human ecology* (tłumaczone jest tutaj jako „ekologia ludzka” – zob. L. Misztal, *Socjologia miasta*, Wydawnictwo CRZZ, Warszawa 1978), jak i *social ecology*. Natomiast pojęcie *urban ecology* używane jest w opracowaniach z zakresu socjologii miasta i w badaniach na styku socjologii oraz planowania przestrzennego i geografii.

²¹ „W świetle genezy ekologii społecznej – jak pisze A. Papuziński – wiadomo, że jej początki związane są nierozdzielnie z zastosowaniem metod wypracowanych przez przyrodznawstwo do badań społecznych”. A. Papuziński, *Życie – nauka – ekologia: prolegomena do kulturalistycznej filozofii ekologii*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1989, s. 45.

Inspirujące dla teoretycznych wyobrażeń rozwoju zrównoważonego były też inne socjologiczne analizy, a dotyczyły one zagadnień społeczności lokalnych. Problematyka ta w pierwszej połowie XX wieku była przedmiotem licznych badań zajmujących się nie tylko przestrzennymi uwarunkowaniami procesów społecznych zachodzących w obrębie miast, ale też studiami z zakresu socjologii wsi. W polu zainteresowań tych uczonych znajdowały się m.in. takie kwestie, jak przekształcanie się tradycyjnego chłopca w zawodowego rolnika, urbanizacja wsi mająca na celu tworzenie infrastruktury gwarantującej warunki życia zbliżone do miejskich, np. wodociągi, drogi, telefony itp. Ze względu na wielowątkowy zakres podejmowanej przez socjologię wsi problematyki wchodzi ona w liczne relacje z innymi dyscyplinami naukowymi.

Nie bez znaczenia pozostaje również wpływ kultury chrześcijańskiej i katolickiej nauki społecznej na kształtowanie się gruntu pod ideę rozwoju zrównoważonego. Szczególnej wartości nabiera rozwijana w dokumentach Stolicy Apostolskiej zasada pomocniczości, która zachęca, aby rządy państw sprzyjały dobrobytowi zarówno powszechnemu, jak i indywidualnemu²². Ogłoszona w 1891 r. encyklika *Rerum novarum* zawiera następujące zalecenia: „Chroniąc [...] prawa poszczególnych osób, państwo winno mieć w sposób szczególny na względzie maluczkich i biednych. Warstwa bowiem bogatych, dostatkami obdarowana, mniej potrzebuje opieki państwa; klasy natomiast ubogie pozbawione ochrony, jaką daje majątek, szczególnie tej opieki potrzebują. Dlatego państwo powinno bardzo pilnym staraniem i opieką otoczyć pracowników najemnych, stanowiących masy ludności biednej”²³.

Do rozwiązywania problemów społecznych nawoływała ogłoszona w 1931 r. encyklika *Quadragesimo anno*, upowszechniając m.in. idee korporacjonizmu i pomocniczości. Natomiast encykliki wydane w latach 60. ubiegłego stulecia wzywały do redukcji coraz bardziej zarysowujących się w świecie nierówności społecznych. W encyklice *Evangelium vitae* Jan Paweł II powołuje się na postanowienia Soboru Watykańskiego II, w których zawarta jest długa lista zagrożeń życia ludzkiego, w tym społeczno-ekonomicznego.

Również problem narastającej degradacji naturalnego środowiska oraz pogłębiający się kryzys ekologiczny skłoniły środowiska kościelne już w latach 60. ubiegłego stulecia do chrześcijańskiej odpowiedzialności za świat²⁴. W roku 1968

²² Zgodnie z Katechizmem Kościoła Katolickiego zasada pomocniczości brzmi następująco: „Społeczność wyższego rzędu nie powinna ingerować w wewnętrzne sprawy społeczności niższego rzędu, pozbawiając ją kompetencji, lecz raczej powinna wspierać ją w razie konieczności i pomóc w koordynacji jej działań z działaniami innych grup społecznych, dla dobra wspólnego” – zob. Katechizm Kościoła Katolickiego, Wydawnictwo Pallotinum, Poznań 1994, s. 438.

²³ Za: Jan Paweł II, *Centesimus Annus. Tekst i komentarze*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1998, s. 125.

²⁴ Należy wspomnieć, że w latach 60. ubiegłego wieku doszło do ostrej krytyki, obarczającej Kościół odpowiedzialnością za ukształtowanie się nowożytnej mentalności promującej model człowieka wywyższonego ponad inne gatunki pozaludzkiego życia. Odpowiedzi teologów na ów zarzut

Synod Powszechny Kościoła Anglikańskiego ogłosił *Rezolucję w sprawie zanieczyszczenia środowiska (Resolution on Pollution)*, a cztery lata później Kościół luterkański w Ameryce uchwalił oficjalne *Stanowisko społeczne w sprawie humanistycznego wymiaru kryzysu ekologicznego (A Social Statement on Human Crisis in Ecology)*. W 1978 r. z inicjatywy Kościoła w Szkocji powstał projekt zatytułowany *Society, Religion and Technology Project*. Był to pierwszy na świecie audyt gospodarowania energią w budynkach kościelnych. W 1975 r. Światowa Rada Kościołów na konferencji w Nairobi zainicjowała program *Sprawiedliwe, obywatelskie, zrównoważone społeczeństwo*, który został przekształcony następnie w wieloletni program *Sprawiedliwość, pokój i integralność stworzenia*. Doniosłe znaczenie w refleksji na temat chrześcijańskiej odpowiedzialności za naturalne środowisko miało orędzie Jana Pawła II *Pokój z Bogiem i stwórcą – pokój z całym światem* wygłoszone z okazji Światowego Dnia Pokoju pod koniec grudnia 1989 r. W całości wystąpienie to było poświęcone problematyce ekologicznej²⁵.

Niewątpliwie do znaczących wydarzeń dla formowania się idei rozwoju zrównoważonego należy zaliczyć widoczny renesans dokonujący się na gruncie filozofii społecznej i politycznej w latach 70. ubiegłego wieku. Nastąpił on pod wpływem pojawienia się nowych technologii wojennych, procesów globalizacji, informatyzacji, wielkich migracji, zagrożeń ekologicznych, końca epoki kolonializmu, zmierzchu systemu komunistycznego, kiedy to zaczęto szukać nowych orientacji politycznych oraz moralnych, uwzględniających wymienione wyzwania. Jednym z przejawów tego ożywienia i poszukiwania nowych tematów badawczych było ukazanie się w 1971 r. książki Johna Rawlsa *Teoria sprawiedliwości*²⁶.

Współczesna filozofia społeczna, za sprawą myśli analitycznej, uległa w pewnym stopniu wpływowi paradygmatu lingwistycznego. Jest ona w stanie dostarczać bardzo cennych instrumentów do badania języka, ujawniania sensu i odsłaniania znaczenia pojęć służących do definiowania i opisu idei rozwoju zrównoważonego,

były zróżnicowane. Generalnie sprowadzały się do dwóch stanowisk: (1) Eksploatacja środowiska rozpoczęła się na długo przed pojawieniem się chrześcijaństwa, a wykorzystywanie zasobów przyrody jest charakterystyczne dla każdej kultury. (2) Antropocentryczna mentalność Europejczyka – eksploatatora przyrody – ukształtowała się dopiero po odrodzeniu, a nawet, jak niektórzy chcą, po oświeceniu – zgodnie jednak wszyscy przyznają, że to niewłaściwe interpretacje tekstów biblijnych o stworzeniu człowieka oraz jego zbawieniu mogły wpłynąć na uznanie przekonania o jego nadrzędnej roli w świecie. Cała dyskusja wybuchła po ukazaniu się artykułu amerykańskiego historyka L. White'a obarczającego chrześcijaństwo odpowiedzialnością za obecny stan naturalnego środowiska – zob. A. Płachciak, *Stanowisko Światowej Rady Kościołów w sprawie troski o naturalne środowisko*, „Gospodarka a Środowisko” 2008, nr 9, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 22, Wrocław 2008, s. 81.

²⁵ Warto pamiętać, że pierwszy watykański dokument w całości poświęcony ekologii pochodzi z 1972 r., jest nim raport pt. *Stanowisko Stolicy Apostolskiej wobec ochrony środowiska naturalnego człowieka*. Omawiane opracowanie jest odpowiedzią Stolicy Apostolskiej na ankietę skierowaną do Watykanu w związku z przygotowaniami podjętymi przez ONZ do pierwszej poświęconej środowisku światowej konferencji w Sztokholmie w 1971 r.

²⁶ J. Rawls, *Teoria sprawiedliwości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.

wśród których można wymienić między innymi sprawiedliwość, równość, prawa, obowiązki itp.²⁷

Dużym impulsem wiodącym w kierunku idei rozwoju zrównoważonego były dociekania z zakresu ekoetyki²⁸, teorii gier²⁹ czy też te, które podejmowały zagadnienia opisu procesów zmian kulturowych³⁰.

4. Koncepcja ekorozwoju

Szczególną rolę w dociekaniach nad genezą rozwoju zrównoważonego odegrała zasada ekorozwoju. Zwolennicy tego pojęcia wychodzą z założenia, że podstawowym zadaniem rozwoju powinno być spełnianie wymogów ekologicznych, mniej natomiast istotne są jego uwarunkowania i konsekwencje społeczne. Stanowisko to jest popularne w wielu środowiskach ekologicznych, m.in. w ruchach tzw. „ekologii głębokiej”³¹, ekonomiki ekologicznej³² czy modernizacji ekologicznej³³.

Przyjmuje się, że datą inicjującą debatę na temat ekorozwoju był rok 1969, kiedy to ukazał się raport U Tanta, zatytułowany *Człowiek i jego środowisko*. Sam jednak termin „ekorozwój” po raz pierwszy pojawił się w 1972 r. w dokumentach

²⁷ A. Papuziński, *Filozoficzne aspekty zasady zrównoważonego rozwoju. Zrównoważony rozwój a „iustitia socialis”*, [w:] A. Pawłowski (red.), *Filozoficzne, społeczne i ekonomiczne uwarunkowania zrównoważonego rozwoju*, Monografie Komitetu Inżynierii Środowiska PAN, t. 26, 51-71, Lublin 2007, s. 55. Na temat znaczenia teorii sprawiedliwości J. Rawlsa w kontekście zrównoważonego rozwoju pisałem w: A. Płachciak, *Johna Rawlsa koncepcja sprawiedliwego społeczeństwa a idea zrównoważonego rozwoju*, [w:] D. Kielczowski (red.), *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2009, s. 144-154.

²⁸ Etyka czci dla życia – A. Schweitzer, *Reverence for Life*, [w:] R. Joy (red.), *An Anthology*, The Beacon Press, Boston 1947; Etyka wspólnot – A. Leopold, *A Sand Country Almanach*, Ballantine Books, New York 1990; J. B. Callicot, *In Defence of the Land Ethics. Essays in Environmental Philosophy*, State University of New York Press, New York 1989. Indywidualistyczna etyka środowiskowa – P. Taylor, *Respect for Nature. A Theory of Environmental Ethics*, Princeton University Press, Princeton – New Jersey 1986. Etyka ochrony zwierząt – P. Singer, *Wyzwolenie zwierząt*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2004; tenże, *Zwierzęta i ludzie jako istoty równe sobie*, „Etyka” 1980, nr 18; T. Regan, *Prawda i krzywda zwierząt*, „Etyka” 1980, nr 18. Antropocentryczna koncepcja etyki środowiskowej – J. Passmore, *Man's Responsibility for Nature. Ecological Problems and Western Traditions*, Charles Scribner's Sons, New York 1974.

²⁹ D. Gale, *Teoria liniowych modeli ekonomicznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1969; D. Luce, H. Raiffa, *Gry i decyzje*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1964.

³⁰ M. Horkheimer, T.W. Adorno, *Dialektyka oświecenia*, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 1994; D. Bell, *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.

³¹ B. Devall, G. Session, *Ekologia głęboka*, Wydawnictwo Pusty Obłok, Warszawa 1995.

³² R. Constanza (red.), *Ecological Economics. The Science and Management of Sustainability*, Columbia Press, New York 1991.

³³ G. Spaargaren, A.P. Mol, *Sociology, Environment and Modernity: Ecological Modernization as a Theory of a Social Change*, „Society and Natural Resources” 1992, 54.

sztokholmskiej konferencji „Środowisko i Człowiek” jako alternatywna propozycja dla dotychczasowych koncepcji rozwoju społeczno-gospodarczego. Jego pomysłodawcy podkreślali konieczność stworzenia takiej strategii rozwoju, która ukierunkowana byłaby na racjonalne wykorzystanie lokalnych zasobów oraz wiedzy posiadanej przez rolników na potrzeby izolowanych terenów wiejskich krajów Trzeciego Świata. We wstępnej fazie ustalania zasad ekorozwoju ograniczony został krąg beneficjentów do społeczności wiejskich oraz do rolnictwa, a więc sektora gospodarki narodowej, który bezpośrednio jest powiązany ze środowiskiem przyrodniczym. Istotnym elementem treści raportu było wskazanie na fakt, że zasoby środowiskowe są wyczerpywane, a więc nie jest możliwy nieograniczony wzrost gospodarczy. Konieczne więc staje się poszukiwanie sposobów przeciwdziałania degradacji środowiska.

Do ważnych osiągnięć promujących koncepcję ekorozwoju należy zaliczyć studium *Granice wzrostu*, które opracowali w 1972 r. D.L. Meadows i współpracownicy. Autorzy *Granice wzrostu* skoncentrowali uwagę na pięciu podstawowych zmiennych rozwoju: ludności, produkcji żywności, wykorzystaniu zasobów naturalnych, produkcji przemysłowej i zanieczyszczeniu środowiska. W raporcie generalnie podkreślano relacje występujące między przyrostem ludności i zbyt szybkim tempem zużywania się zasobów przyrodniczych. Na podstawie przeprowadzonych analiz wskazano na trzy możliwe scenariusze eliminowania deficytu tych zasobów: (1) odrzucenie jakichkolwiek granic wzrostu, co oznaczałoby kontynuację krótkowzrocznych dotychczasowych form gospodarowania (zwolennicy takiego myślenia wychodzą z założenia, że to „co nauka i technika zniszczyły, sami niebawem naprawią”); (2) uznanie radykalnych zmian, jednak przy założeniu, że sytuacja jest tak krytyczna, iż nie wystarczy już czasu na ich przeprowadzenie (wiązałoby się to z ograniczeniem słabszych przez silniejszych); (3) podjęcie radykalnej przemiany cywilizacyjnej, która ustalałaby nowe granice wzrostu³⁴.

Należy wskazać również dokumenty, w których jeszcze w latach 70. ubiegłego stulecia zwracano uwagę na potrzebę zbliżenia rozwoju gospodarczego do wymogów ochrony środowiska. Do nich należą: raport *Posłanie z Cocoyoc* z konferencji zorganizowanej przez ONZ w 1974 r., raport *Inny rozwój* wykonany przez Fundację im. Daga Hammarskjolda dla ONZ w 1975 r., a także trzeci raport dla Klubu Rzymskiego z 1976 r. pn. *O nowy ład ekologiczny*.

W kształtowaniu się koncepcji ekorozwoju szczególnie ważną rolę odgrywała znana w tamtym czasie idea „technologii dostosowawczych” (*appropriate technologies*). Jej inicjatorem był założyciel Intermediate Technology Development Group oraz autor wspomnianej już książki *Małe jest piękne* Ernst Friedrich Schumacher. Wychodził on z założenia, że technologie dostosowawcze powinny być kapitało-, energio-, materiałooszczędne oraz proste do zastosowania w warunkach słabo roz-

³⁴ D.L. Meadows i in., *Granice wzrostu*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1973.

winiętej gospodarki, a przede wszystkim gwarantujące optymalne wykorzystanie miejscowych zasobów. „Podstawową cechą współczesnej ekonomii, zorientowanej na zjawiska rynkowe – jak pisał Schumacher – jest pominięcie faktu, iż człowiek zależy od przyrody. [...] Dziś dewastacja środowiska, a w szczególności szkody wyrządzone przyrodzie, są tak wielkie, że można by właściwie zapytać, czy ekonomia w obecnym kształcie ma sens”³⁵.

Technologie dostosowawcze w przeszłości odegrały znaczącą rolę w krajach rozwijających się, szczególnie w rolnictwie, między innymi poprzez zwiększenie zawodowego zaangażowania lokalnych społeczności, a także poprzez zwrócenie uwagi na potrzebę takiego gospodarowania, które byłoby bezpieczne dla naturalnego środowiska.

Również zasada „polegania na własnych siłach” (*self-reliance*) miała niemałe znaczenie dla rozwinięcia idei ekorozwoju. Obecnie koncepcja ta w literaturze określana jest mianem rozwoju endogenicznego. W praktyce zakłada ona możliwość wykorzystania lokalnych struktur organizacji życia społeczno-ekonomicznego, szczególnie tych jej elementów, które umożliwiłyby bezpieczne, biorąc pod uwagę posiadane zasoby naturalne, zapewnienie podstawowych potrzeb, przede wszystkim wyżywienia.

Niewątpliwie idee technologii dostosowawczych, polegania na własnych siłach, rozwoju endogenicznego były w swoim czasie koncepcjami nowatorskimi, jednak patrząc na nie z perspektywy współczesności, trudno nie zgodzić się z twierdzeniem, że są one anachroniczne, a nawet wsteczne. Proponowane przez Schumachera zalecenia minimalizacji popytu na wysokie kwalifikacje, ograniczenie się do rynków lokalnych, podobnie jak poleganie na własnych siłach jest zupełnie sprzeczne ze współcześnie głoszonymi koncepcjami gospodarki opartej na wiedzy.

Podsumowując, koncepcja ekorozwoju rodziła się w trakcie trwającej na przełomie lat 60. i 70. XX w. debaty nad możliwościami wyrównywania różnic między krajami Trzeciego Świata a krajami wysoko rozwiniętymi. Ekorozwój to niewątpliwie jeszcze jeden pomysł powstały w związku z niepowodzeniem dotychczasowych propozycji i narastaniem nowych zagrożeń dla Trzeciego Świata. Wśród nich coraz większe znaczenie zaczęła zyskiwać kwestia naruszania równowagi w środowisku naturalnym i wynikające z niej konsekwencje w postaci pustynnienia, wylesień, erozji, jałowienia gleb czy ich wtórnego zasolenia. Zagrożenia te były skutkiem przeobrażeń mających miejsce prawie wyłącznie na terenach wiejskich i ujawniały się jako rezultat bomby demograficznej, nieodpowiedniego doboru technik oraz zbyt intensywnego i jednostronnego użytkowania potencjału rolnictwa, oczywiście bez odpowiednich zabezpieczeń³⁶.

³⁵ E.F. Schumacher, *Male jest piękne*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1981, s. 60 i 64.

³⁶ J. Gudowski, *Ignacy Sachs jako prekursor koncepcji zrównoważonego rozwoju*, [w:] D. Kiełczowski (red.), *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2009, s. 14.

5. W kierunku obowiązywania pojęcia „rozwój zrównoważony”

Już pod koniec lat 80. ubiegłego stulecia termin „ekorozwój” w literaturze przedmiotu zaczyna pojawiać się coraz rzadziej, ustępując miejsca określeniu „rozwój zrównoważony” (*sustainable development*). Definicja tego ostatniego pojęcia została sformułowana przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w 1983 r., a odpowiedni dokument pod nazwą *Our Common Future*³⁷, zwany również „Raportem Brundtland”, opublikowano w 1987 r. Czytamy w nim: „Stabilny rozwój oznacza rozwój, który zaspokaja potrzeby obecne, nie pozbawiając przyszłych pokoleń możliwości zaspokojenia ich potrzeb”³⁸.

W dokumencie tym postulowano, aby gospodarka i przyroda były rozumiane jako zintegrowane komponenty systemowe. Co więcej, autorzy raportu stwierdzają, że cele ekonomiczne i ekologiczne powinny być powiązane z celami społecznymi, mówiąc inaczej z celami sprawiedliwych szans dostępu do zasobów naturalnego środowiska. Potrzebę łącznego traktowania tych trzech wymiarów rozwoju dostrzeżono: (1) w związku niepowodzeniami wcześniejszego, sektorowego podejścia do tych obszarów; (2) ponieważ równoczesne analizowanie procesów gospodarczych, środowiskowych i społecznych pozwala w trakcie oceniania działań obecnych, jak i planowania przyszłych, uwzględnić szerszy krąg zjawisk, co w rezultacie zmienia wynik ogólnej oceny, czyniąc go szerszym oraz bardziej precyzyjnym. Oczywiście, łączne rozwiązywanie problemów sfery ekonomicznej, społecznej i środowiskowej pozwala na dokonanie pozytywnej ewaluacji tylko takich działań, które prowadzą do uzyskania korzystnych efektów zachodzących jednocześnie we wszystkich trzech sferach.

W tym celu, aby założenia rozwoju zrównoważonego, zgodne z raportem Komisji Brundtland, mogły zostać zrealizowane, należy wziąć pod uwagę następujące zalecenia: (1) zahamowanie przyrostu ludności oraz rozwój dotychczas niewykorzystanych ludzkich zasobów; (2) planowanie strategii zaspokajania podstawowych potrzeb; (3) trwałe zabezpieczenie zaopatrzenia w żywność; (4) zahamowanie niszczenia różnorodności gatunkowej i naturalnych ekosystemów; (5) obniżenie zużycia energii, szczególnie nieodnawialnej; (6) zwiększenie produkcji przemysłowej przy wykorzystaniu technologii chroniących zasoby i środowisko; (7) zahamowanie dalszego wzrostu wielkich aglomeracji i popieranie rozwoju mniejszych miast powiązanych z otaczającą je okolicą³⁹.

³⁷ *Nasza Wspólna Przyszłość*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1991.

³⁸ Tamże, s. 67. Użyty w polskim wydaniu raportu zwrot „stabilny rozwój” jest tłumaczeniem angielskiego terminu *sustainable development*.

³⁹ E. Kośmicki, *Geneza koncepcji trwałego i zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Uwarunkowania i mechanizmy zrównoważonego rozwoju. Materiały VI Międzynarodowej Konferencji Naukowej – Białystok-Tallin, 2-5 lipca 2007*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły w Białymstoku, Białystok 2007, s. 194.

Jednak ta definicja rozwoju zrównoważonego, która została uzgodniona podczas obrad Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 r., jest właściwie dziś najczęściej traktowana jako obowiązująca, a brzmi ona: „Rozwój zrównoważony jest strategią przekształceń ekologicznych, społecznych, techniczno-technologicznych i organizacyjnych, których celem jest osiągnięcie racjonalnego i trwałego poziomu dobrobytu społecznego, umożliwiającego przekazanie go następnym pokoleniom bez obawy zagrożenia destrukcją zasobów przyrody i ekosystemów”⁴⁰.

Odnosnie do znaczenia pojęcia „ekorozwój” i „rozwój zrównoważony” w dyskusjach pojawia się jednak często pytanie: czy oba określenia nie są jednak tożsame? „Biorąc pod uwagę intencje twórców ekorozwoju – pisze J. Godowski – dzisiejsza koncepcja rozwoju zrównoważonego wyraźnie od niego odbiega, gdyż ma cechy uniwersalności i ponadczasowości. Przesłanki towarzyszące początkom dyskusji o ekorozwoju różniły się diametralnie od dzisiejszych uwarunkowań rozwoju bezpiecznego dla środowiska przyrodniczego, choć od tamtych czasów minęły zaledwie trzy dekady”⁴¹.

W literaturze przedmiotu zaznaczają się jednak trzy główne stanowiska ukazujące relację między znaczeniem pojęcia „ekorozwój” a terminem „rozwój zrównoważony”. Zgodnie z przekonaniem T. Parteka⁴² i A. Kassenberga⁴³ ekorozwój ma węższy zakres znaczeniowy niż rozwój zrównoważony, gdyż dopiero osiągnięcie zintegrowanego ładu: ekologicznego, społecznego i przestrzennego, może doprowadzić do ekorozwoju jako ukoronowania tych procesów. Podobnie też, zdaniem J. Kołodziejskiego⁴⁴ i poniekąd S. Kozłowskiego⁴⁵, rozwój zrównoważony jest pojęciem szerszym niż ekorozwój, ponieważ ten ostatni oznacza: (1) rozwój uwzględniający głównie kryteria ekologiczne albo (2) kreowanie rozwoju społeczno-ekonomicznego bez dewastacji zasobów naturalnych. Kozłowski jednak w wielu pracach traktuje oba terminy jako jednoznaczne, o czym może świadczyć ten oto cytat: „Przyjmowanej dotychczas teorii wzrostu gospodarczego przeciwstawia się pojęcie rozwoju zrównoważonego, czyli ekorozwoju”⁴⁶. Wśród autorów, którzy traktują

⁴⁰ *Dokumenty końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”*, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa 1993.

⁴¹ J. Gudowski, wyd. cyt., s. 18.

⁴² T. Parteka, *Planowanie strategiczne rozwoju zrównoważonego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1997.

⁴³ J. Kassenberg, *Ocena ekoinnowacyjności w wybranych dokumentach strategicznych. Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju*, [w:] *Ekoinnowacyjność dokumentów strategicznych. Próba oceny*, Raport 1, Instytut na Rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2001, s. 25-34.

⁴⁴ J. Kołodziejski, *Paradygmat równoważenia rozwoju regionalnego i lokalnego w uwarunkowaniach transformacji ustrojowej Polski*, „Opolskie Roczniki Ekonomiczne” 1997, t. XV, s. 37-64.

⁴⁵ S. Kozłowski, *Ekologiczne problemy przyszłości świata i Polski*, „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa 1998.

⁴⁶ S. Kozłowski, *Droga do ekorozwoju*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 56. Dowodem na równorzędne traktowanie przez S. Kozłowskiego terminów „ekorozwój” i „rozwój zrównoważony” jest jego, pośmiertnie już wydana, książka *Zrównoważony rozwój – program na jutro*, Wydawnictwo Abrys, Poznań – Warszawa 2008.

oba określenia jako synonimy, należy wymienić wybitnego polskiego ekonomistę działającego na emigracji Ignacego Sachsa. Pisał on: „Nie sądzę, aby pomiędzy pojęciami „ekorozwoju” (*ecodevelopment*) i „trwałego rozwoju” (*sustainable development*) istniały istotne różnice. Terminy te są zamienne. [...] Ekorozwój został niedawno nazwany rozwojem zrównoważonym”⁴⁷.

Ujmowanie rozwoju zrównoważonego w kontekście ekorozwoju widoczne jest w *Milenijnych celach rozwoju*, uzgodnionych na oenzetowskiej międzynarodowej konferencji zorganizowanej w Nowym Jorku w 2000 r., gdzie wśród ośmiu wyznaczonych celów rozwój zrównoważony jako kategoria jest powiązany wyłącznie z ładem środowiskowym. Również w Strategii Lizbońskiej oraz w Odnowionej Strategii Lizbońskiej pojęcie rozwoju zrównoważonego kojarzone jest z aspektami środowiskowymi (klimat, zasoby naturalne, zdrowie publiczne, presja ze strony transportu).

Traktowanie natomiast rozwoju zrównoważonego jako ładu zintegrowanego występuje w takich dokumentach, jak: Agenda 21, gdzie sposoby równoważenia rozwoju są wyrażane w kategoriach środowiskowych, przestrzennych, ekonomicznych, społecznych oraz instytucjonalno-politycznych; III Szczyt Ziemi w Johannesburgu zorganizowany w 2002 r., podczas którego wskazano na potrzebę uwzględnienia aspektów ekologicznych, ekonomicznych i społecznych przy rozwiązywaniu współczesnych problemów ludzkości; Strategia Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej, w której zasugerowano konieczność długoterminowych działań uwzględniających ekonomiczne, społeczne i ekologiczne wymogi zrównoważonego rozwoju.

W Polsce jednak dominuje tłumaczenie *sustainable development* jako rozwój zrównoważony, taka bowiem forma została użyta w Konstytucji Rzeczypospolitej w art. 5 oraz w Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r., a także w wielu innych dokumentach rządowych i samorządowych.

6. Zakończenie

Zaprezentowany szkic różnych intuicji oraz źródeł mogących mieć wpływ na kształtowanie się rozwoju zrównoważonego oczywiście nie wyczerpuje wszystkich potencjalnych inspiracji i kontekstów, w obrębie których rodziła się ta idea. Wymagałoby to z pewnością osobnego, może nawet książkowego, opracowania. Wiele problemów, przed jakimi stanęła ludzkość na początku drugiej połowy XX w., zostało dostrzeżonych wcześniej przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych oraz działaczy społecznych. Jednak ich spostrzeżenia oraz wyniki badań publikowane już w latach 60. nie zyskały jeszcze zbyt dużego rozgłosu, choć niewątpliwie pozwoli zmieniały świadomość społeczeństw krajów rozwijających się, wskazując na potrzebę zmiany paradygmatu rozwoju. Stworzona w latach siedemdziesiątych koncepcja ekorozwoju jest przykładem dążeń zmierzających początkowo do reali-

⁴⁷ Za: J. Gudowski, wyd. cyt., s. 18.

zacji możliwości rozwojowych w krajach Trzeciego Świata oraz działań wynikających z obaw przed drastycznym wyczerpywaniem się naturalnych zasobów i zapewnieniem potrzeb żywnościowych. W roku 1973 doszły do tego problemy polityczne związane z narastaniem konfliktu między światem arabskim a Izraelem, który w efekcie doprowadził do zastosowania szantażu naftowego wobec Zachodu. Był to niewątpliwie moment przełomowy, który w krajach uprzemysłowionych przyspieszył poszukiwanie nowych rozwiązań energooszczędnych technologii oraz zwrócił uwagę na niekonwencjonalne źródła pozyskiwania energii. Pomimo wyraźnych przewartościowań, jakie dokonały się w obrębie znaczenia idei rozwoju zrównoważonego, który współcześnie w krajach zachodnich traktowany jest jako dowód zaawansowania cywilizacyjnego oraz przykład wysokiej ogólnospołecznej odpowiedzialności, nie odbiegł on jednak od realizacji jego pierwowzoru. W licznych publikacjach coraz mocniej podkreśla się jednak znaczenie „społecznego wymiaru rozwoju zrównoważonego”, w którym podkreśla się szczególnie potrzebę zwalczania ubóstwa i nędzy.

Literatura

- Beaulien C., *Mainstreaming Participatory Development*, Canadian International Development Agency, Ottawa 1997.
- Bell D., *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Bendyk E., *Kultura chce być wolna (wstęp)*, [w:] L. Lessing, *Wolna kultura*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, Warszawa 2005.
- Bertalanffy L. von, *Ogólna teoria systemów*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984.
- Brown L., *Jutro może być za późno*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1982.
- Callicot J.B., *In Defence of the Land Ethics. Essays in Environmental Philosophy*, State University of New York Press, New York 1989.
- Carlowitz H.C. von, *Sylvicultura economica – oder Anweisung zur wilden Baumzucht*. Nachdruck der Ausgabe 1713, Freiberg 2000.
- Carson R., *Silent spring*, Fawcett, Greenwich 1962.
- Constanza R. (red.), *Ecological Economics. The Science and Management of Sustainability*, Columbia Press, New York 1991.
- Crozier M., Freidberg E., *Człowiek i system*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1982.
- Daly H., *Beyond growth – the economics of sustainable development*, Beacon Press, Boston 1996.
- Daly H. (red.), *Towards a steady state economy*, Freeman, San Francisco 1973.
- Devall B., Session G., *Ekologia głęboka*, Wydawnictwo Pusty Obłok, Warszawa 1995.
- Diwan R.K., Livingston D., *Alternative Development Strategies and Appropriate Technology*, Pergamon Press, New York 1979.
- Dokumenty końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”*, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa 1993.
- Gale D., *Teoria liniowych modeli ekonomicznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1969.
- Gudowski J., *Ignacy Sachs jako prekursor koncepcji zrównoważonego rozwoju*, [w:] D. Kielczowski (red.), *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2009.

- Hardin G., *The tragedy of the commons*, „Science” 1968, No. 162. Hoffe O., *Subsidiarity as a principle in the philosophy of government*, „Regional and Federal Studies” 1999, No. 6 (3).
- Horkheimer M., Adorno T.W., *Dialektyka oświecenia*, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 1994.
- Jan Paweł II, *Centesimus Annus. Tekst i komentarze*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1998.
- Kasprzak K., Raszka B., *Kobiety dla idei rozwoju zrównoważonego – część I*, Zeszyty Naukowe, Południowo-Wschodni Oddział Polskiego Towarzystwa Inżynierii Ekologicznej z siedzibą w Rzeszowie – Polskie Towarzystwo Gleboznawcze Oddział w Rzeszowie, Zeszyt 10, Rzeszów 2008.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Wydawnictwo Pallotinum, Poznań 1994.
- Kassenberg J., *Ocena ekoinnowacyjności w wybranych dokumentach strategicznych. Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju*, [w:] *Ekoinnowacyjność dokumentów strategicznych. Próba oceny*, Raport 1, Instytut na Rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2001.
- Kołodziejki J., *Paradygmat równoważenia rozwoju regionalnego i lokalnego w uwarunkowaniach transformacji ustrojowej Polski*, „Opolskie Roczniki Ekonomiczne” 1997, t. XV.
- Kośmicki E., *Geneza koncepcji trwałego i zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Uwarunkowania i mechanizmy zrównoważonego rozwoju*. Materiały VI Międzynarodowej Konferencji Naukowej – Białystok – Tallin, 2-5 lipca 2007, Wydawnictwo Wyższej Szkoły w Białymstoku, Białystok 2007.
- Kozłowski S., *Droga do ekorozwoju*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Kozłowski S., *Ekologiczne problemy przyszłości świata i Polski*, „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa 1998.
- Kozłowski S., *Zrównoważony rozwój – program na jutro*, Wydawnictwo Abrys, Poznań – Warszawa 2008.
- Leopold A., *A Sand Country Almanach*, Ballantine Books, New York 1990.
- Lisowska A., *Zrównoważony rozwój i subsydiarność jako podstawowe zasady polityki ochrony środowiska Unii Europejskiej*, [w:] A. Papuziński (red.), *Zrównoważony rozwój – od utopii do praw człowieka*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2005.
- Luce D., Reiffa H., *Gry i decyzje*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1964.
- Malthus Th. R., *Prawo ludności*, Wydawnictwo Jirafa Roja, Warszawa 2007.
- McHale J., *Człowiek i środowisko*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1975.
- Meadows D.L. i in., *Granice wzrostu*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1973.
- Millon-Desol C., *Zasada pomocniczości*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1995.
- Mill J.S., *Zasady ekonomii politycznej i niektóre jej zastosowanie do filozofii społecznej*, t. I/II, Warszawa 1965.
- Mishan E., *Spór o wzrost gospodarczy*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1986.
- Misztal L., *Socjologia miasta*, Wydawnictwo CRZZ, Warszawa 1978.
- Mydrał G., *Przeciw nędzy na świecie*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1975.
- Nasza Wspólna Przyszłość*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1991.
- Osborn F., *Our Plundered Planet*, Little Brown and Company, Boston 1948.
- Papuziński A., *Filozoficzne aspekty zasady zrównoważonego rozwoju. Zrównoważony rozwój a „iustitia socialis”*, [w:] A. Pawłowski (red.), *Filozoficzne, społeczne i ekonomiczne uwarunkowania zrównoważonego rozwoju*, Monografie Komitetu Inżynierii Środowiska PAN, t. 26, 51-71, Lublin 2007.
- Papuziński A., *Życie – nauka – ekologia: prolegomena do kulturalistycznej filozofii ekologii*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1989.
- Passmore J., *Man’s Responsibility for Nature. Ecological Problems and Western Traditions*, Charles Scribner’s Sons, New York 1974.
- Parteka T., *Planowanie strategiczne rozwoju zrównoważonego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1997.

- Pawłowski A., Pawłowski L., *Zrównoważony rozwój we współczesnej cywilizacji. Cz. 1: Środowisko a zrównoważony rozwój*, „Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development” 2008, t. 3, nr 1.
- Piątek Z., *Etyka środowiskowa – nowe spojrzenie na miejsce człowieka w przyrodzie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1997.
- Płachciak A., *Johna Rawlsa koncepcja sprawiedliwego społeczeństwa a idea zrównoważonego rozwoju*, [w:] D. Kielczowski (red.), *Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2009.
- Płachciak A., *Stanowisko Światowej Rady Kościołów w sprawie troski o naturalne środowisko*, „Gospodarka a Środowisko” nr 9, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 22, Wrocław 2008.
- Rawls J., *Teoria sprawiedliwości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Regan T., *Prawda i krzywda zwierząt*, „Etyka” 1980, nr 18.
- Rynkowski H., *Ograniczenia i szanse rolnictwa ekologicznego*, Wydawnictwo Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa 1996.
- Schumacher E.F., *Małe jest piękne*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1981.
- Schweitzer A., *Reverence for Life*, [w:] R. Joy (ed.), *An Anthology*, The Beacon Press, Boston 1947.
- Singer P., *Wyzwolenie zwierząt*, Państwowy Instytut Wydawniczy Warszawa 2004.
- Singer P., *Zwierzęta i ludzie jako istoty równe sobie*, „Etyka” 1980, nr 18.
- Sołtysiak U. (red.), *Rolnictwo ekologiczne. Od teorii do praktyki*, Ekoland i Stiftung Leben & Umwelt, Warszawa 1993.
- Spaargaren G., Mol A.P., *Sociology, Environment and Modernity: Ecological Modernization as a Theory of a Social Change*, „Society and natural Resources” 1992, 54.
- Taylor P., *Respect for Nature. A Theory of Environmental Ethics*, Princeton University Press, Princeton – New Jersey 1986.
- Zabłocki G., *Rozwój zrównoważony – idee, efekty, kontrowersje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002.

THE ORIGIN OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IDEA

Summary: The paper is an attempt of presentation of the idea of sustainable development. The appearance of such a noble principle is connected with debates concerning global threats in the XX century undertaken by some international organizations, especially by the United Nations. Trying to investigate the origins of sustainable development principle it is important to consider the earlier efforts and initiatives of different representatives of scientific as well as social life, who anticipated the belief about the necessity of life's survival in natural environment.

Keywords: sustainable development, Rio Declaration, ecodesvelopment, global order, Brundtland Commission.